



**Драга Мاستиловић\***

Универзитет у Источном Сарајеву  
Филозофски факултет Пале  
Катедра за историју и археологију

**Оригинални научни раг**

УДК 321.61:323.1(497.15)"1929/1932"

DOI 10.7251/SIC2003065M

## ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ НА ПРОСТОРУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ОД ОКТРОИСАНОГ УСТАВА ДО ЗАГРЕБАЧКИХ ПУНКТАЦИЈА 1931/1932. ГОДИНЕ

**Апстракт:** *Након завођења Шестојануарског режима краља Александра политички живот на простору Босне и Херцеговине био је скоро у потпуности замро. Нови импулс оживљавању политичког живота дао је Октроисани устав 1931. године, којим је уведено стање ограниченог парламентаризма. На простору Босне и Херцеговине ново стање затекло је политичке вође прилично неспремне, осим наравно оних који су учествовали у припремању Октроисаног устава, попут др Милана Сршкића. Ипак, велики број дотадашњих политичких првака активно се укључио у новонастале политичке прилике и учествовао на парламентарним изборима 1931. године. С обзиром на то да је изборни закон био подешен на начин да фаворизује владину листу, опозиционе партије нису ни имале прилику да активно учествују на изборима, па су их већином бојкотовали. Ипак, спорост у формирању режимске Југословенске радикално сељачке демократије омогућила је убрзо активну опозициону акцију у*

---

\* draga.mastilovic@ff.ues.rs.ba

којој су поједине партије и политички кортеши на простору Босне и Херцеговине имали видну улогу.

**Кључне ријечи:** Политичке прилике, Босна и Херцеговина, Октроисани устав.

Након завођења личног режима краља Александра 1929. године, политички живот на простору Босне и Херцеговине скоро у потпуности је замро, осим политичког ангажовања у оквиру Шестојануарског режима или подземне опозиционе политичке активности коју су тајно проводили поједини политички кортеши међу својим присталицама.

Импулс поновном оживљавању политичког живота на простору Босне и Херцеговине, дао је краљев проглас од 3. септембра 1931. године, којим је земљу вратио у уставно стање, дарујући јој Октроисани устав. Наглашавајући у прогласу све добре стране које је земљи донио режим од 6. јануара 1929. године, краљ је закључио: „Краљевини Југославији, прихваћеној свом топлином националне душе свега југословенског народа, обезбеђени су потребни услови за снажан полет и велику националну будућност... Са вером у Бога и срећну будућност Краљевине Југославије дајем Устав Краљевине Југославије.”<sup>1</sup> Октроисани устав значио је у ствари увођење ограниченог парламентаризма, који је подразумијевао Народно представништво и Сенат, али је законодавна власт остала у рукама краља. Влада, као извршни орган није одговарала Народној скупштини, већ краљу. Новим уставом санкционисане су административне промјене које су изведене 1929. године, тако да су бановине и њихове границе постале уставна категорија, које се у будућности не би могле мијењати без промјене Устава. Послије Устава улиједило је, по убрзаном поступку, доношење закона, који су били усаглашени са Уставом, а међу њима и Закон о избору посланика за Народну скупштину. Када су у питању рјешења будућег парламентарног живота, која је санкционисао Октроисани устав, упада у

<sup>1</sup> Архив Босне и Херцеговине (даље: АБиХ), Краљевска банска управа Дринске бановине (КБУДБ), пов. бр. 2916/31 (Текст краљевог прогласа народу).

очи да су веома слична уставним реформама које је још прије шестојануарског режима предлагао др Урош Круљ, као једини пут за оздрављење парламентарног система. Међутим, у науци још увијек није доказано било какво учешће др Круља у припремању Октроисаног устава, али зато јесте др Милана Сршкића. Као правник и један од политичких стубова шестојануарског режима, Сршкић је несумњиво учествовао у припремању новог устава. Према неким документима из августа мјесеца 1931. године помиње се да постоје два готова нацрта устава, Сршкићев и др Нинка Перића, што значи да су њих двојица у овај посао били најдиректније укључени.<sup>2</sup> Непуних двадесет дана послије објављивања Устава, краљ Александар је, указом од 24. септембра 1931. године, расписао парламентарне изборе за 8. новембар те године. Закон о избору народних посланика подразумијевао је знатно другачије узусе него што је то био случај у прешестојануарском парламентарном систему. Нови изборни закон прописао је умјесто ранијих окружних листа, само једну, то јест, јединствену земаљску изборну листу. Наиме, носиоцу земаљске изборне листе било је потребно да обезбиједи по 60 потписа бирача у сваком срезу, што је подразумијевало у старту 18.000 бирача и то уз услов да кандидат има потребну подршку у сваком срезу Краљевине. Осим тога, сваки посланички кандидат морао је да обезбиједи бар по 200 потписа, па је тако за комплетну изборну листу било потребно преко 60.000 потписа бирача,<sup>3</sup> што је евентуалној опозиционој листи било скоро немогуће обезбиједити, поготово за овако кратко вријеме које је остављено од расписивања до одржавања избора. Поред тога, закон је предвиђао и јавно гласање, што свакако није одговарало опозицији.

Најновије промјене које су наступиле октроисањем Устава и расписивањем избора нашли су прилично неспремне вође ранијих политичких партија, а збуњеност се осјећала и међу њиховим присталицама, па самим тим и на простору Босне и Херцеговине. Срески начелник из Високог јављао је 14. септембра 1931. године Краљевској банској управи Дринске

<sup>2</sup> Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929 – 1935*, Beograd 1969, 111.

<sup>3</sup> Исто, 115.

Бановине (даље: КБУДБ) да се међу Хрватима његовог среза осјећа неко гibaње и да је др Љубичић, локални вођа бивше Хрватске сељачке странке (даље: ХСС) отпутовао у Загреб по инструкције код Мачека.<sup>4</sup> С друге стране, муслимани су чекали да добију инструкције од Мехмеда Спаха и нису се изјашњавали о новонасталим приликама. И крајем септембра мјесеца командир Дринског жандармеријског пука јављао је да се осјећа изборно гibaње у народу, али да је становништво још увијек прилично збуњено, поготово што од бивших вођа не добија никакве прецизније инструкције.<sup>5</sup> Збуњеност су још више појачавала контрадикторна саопштења опозиционих првака која су се појављивала у виду летака. Тако се прво појавио летак који су потписали у име опозиције Аца Станојевић у име радикала, Љуба Давидовић у име демократа, Антон Корошец у име Словенске људске странке (даље: СЛС), Јован Јовановић Пижон у име Савеза земљорадника и Мехмед Спахо у име Југословонске муслиманске организације (даље: ЈМО), а у коме се позвали своје присталице да не излазе на изборе.<sup>6</sup> Убрзо је почео да циркулише и проглас Савеза земљорадника у коме се на најгором могућем начину напада шестојануарски режим и бирачи позивају да не изађу на изборе.<sup>7</sup> Потом се опет појавио проглас на коме је био потписан Аца Станојевић у коме је наведено да је читав шестојануарски режим „одвратна, прљава и непотребна комедија“ и бирачи позвани да не излазе на изборе.<sup>8</sup> Међутим, послије тога појавио се проглас А. Станојевића у коме је наведено да остале вође опозиције потајно инструишу своје чланство да гласају за кандидате својих бивших странака, те у том смислу позива и он све присталице Радикалне странке да гласају за своје страначке другове на листама.<sup>9</sup> Слични контрадикторни прогласи појавили су се и међу

<sup>4</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. 3104/31 (Ивјештај Среског начелства из Високог КБУДБ од 14. септембра 1931. године).

<sup>5</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. 3259/31 (Извјештај Дринског жандармеријског пука КБУДБ од 30. септембра 1931. године).

<sup>6</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 2875/31 (Препис Комуника шефова опозиције).

<sup>7</sup> Исто (Проглас Савеза земљорадника под насловом „Земљорадници“).

<sup>8</sup> Исто (Препис писма Аце Станојевића упућеног својим присталицама, под насловом „Драги пријатељу“).

<sup>9</sup> Исто (Препис писма А. Станојевића својим присталицама).

присталицама других опозиционих партија, Демократске странке, ЈМО и СЛС, а Тодор Стојков сматра да су се ови други прогласи у којима се бирачи позивају да гласају за представнике својих ранијих странака, у ствари фалсификовани од стране дисидената тих странака, који су се кандидовали на земаљској листи Петра Живковића.<sup>10</sup> Било како било, све је ово јако збуњивало бираче, поготово када су се појавиле вијести да ће се појавити и опозициона земаљска листа Влатка Мачека, а у неким срезовима, као на примјер у Травнику, почела акција за прикупљање потписа.<sup>11</sup>

Већ почетком октобра започела је предизборна кампања, али и борба за мјесто на изборној листи Петра Живковића. На владину листу прирани су најчешће раније истакнуте политичке личности, а када је у питању српска политичка елита из Босне и Херцеговине, занимљиво је да се на Живковићевој листи нашао један број истакнутих припадника бивше Демократске странке и што је посебно занимљиво, овог пута су успјели оно што им никако није полазило раније за руком, то јест, да буду изабрани за народне посланике. Послије потврђивања посланичких листи по срезовима, кренула је кампања кандидата, а у већем броју срезова само се по једно лице нашло на листи, па им је тако побједа била већ унапријед загарантована. Као што се и очекивало, кандидат владине листе у граду Сарајеву био је др Милан Сршкић. Он је већ 4. октобра 1931. године дошао у Сарајево и почео са агитацијом. На изборној конференцији кандидата за сарајевски срез, Сршкић је, уз наравно све похвале шестојануарском режиму, говорио о великој економској кризи која влада у свијету и начинима на које се Краљевина Југославија бори са њом. За кризу је Сршкић оптужио Совјетски Савез, који по његовим ријечима од својих сељака отима жито, а затим га по багателним цијенама продаје у Европу и тако угрожава производњу жита у западноевропским земљама, а све са циљем да њиховог сељака учини незадовољним и покрене га на револуционарну промјену постојећег државног поретка.<sup>12</sup> Тога дана за среског кандидата

<sup>10</sup> Т. Stojkov, n.d. 121.

<sup>11</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. 3358/31 (Извјештај Среског начелства из Травника КБУДБ 4. октобра 1931. године).

<sup>12</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. 2563/31 (Управа полиције у Сарајеву КБУДБ 6. октобра 1931. године).

сарајевског среза изабран је Јово Принцип, брат Гаврила Принципа, који је у то вријеме живио у Хаџићима код Сарајева, а на ову одлуку, према извјештају Управе полиције у Сарајеву, било је негодовања од стране неких делегата из појединих сарајевских општина, посебно са Пала.<sup>13</sup> У току октобра мјесеца Сршкић је наставио са агитацијом у својој изборној јединици, то јест, у граду Сарајеву, а занимљиво је да су му највећу помоћ током агитације пружали муслимански политичари и чиновници, као предсједник општине Мутавелић, министар на расположењу Карамехмедовић и помоћник бана др Хаџиомеровић. Ово, наравно, није било случајно, јер је главни Сршкићев приоритет био придобити муслимане у Сарајеву, прије свега да изађу на изборе, јер за побједу се ни он нити владина листа уопште нису морали бринути, али им је главна брига била могућност да се гласачи одазову позивима шефова бивших политичких партија, који су били у опозицији, и да тако бојкотују изборе. Имајући у виду да је Сарајево било једно од најјачих упоришта Мехмеда Спаха, Сршкићу су свакако требали муслимански политичари да отргну бар један дио муслиманских гласача испод утицаја ЈМО. Тако је, на примјер, на збору на Вратнику у Сарајеву, 18. октобра, осим Сршкића говорио и Хамдија Карамехмедовић, позивајући муслимане да гласају за др Сршкића, тврдећи да је стварање ЈМО, чији је он био један од оснивача, у ствари била створена у сврху „одбране од умишљене опасности“ по ислам у Босни и Херцеговини.<sup>14</sup>

И остали кандидати активно су агитовали по својим срезевима, сви осим Васиља Грђића, који је прихватио кандидатуру коју су му понудили из његовог родног Гацка, али је одбио да иде у било какву агитацију. Умје-

<sup>13</sup> Исто.

<sup>14</sup> Карамехмедовић је као разлоге зашто муслимани треба да се приклоне шестојануарском режиму навео: „Страх за наш верски опстанак престао је, један од разлога политичког организовања на муслиманској верској бази пропао је дакле и добро је да је пропао. Други разлог, т.ј. обезбеђење нашег материјалног опстанка правилним и праведним решењем аграрног питања, морао се је такођер с временом уклонити и уклонио се је. У почетку, након светског рата, ми муслимански политичари били смо склони да, апелирајући на солидарност свих муслимана, приказујемо аграрно питање муслиманским иако је статистика јасно говорила против наших тврдњи, пошто је од 120.000 муслиманских фамилија у БиХ, само десет било директно интересовано тим питањем“. АБиХ, КБУДБ, пов. 3564/31 (Управа полиције у Сарајеву КБУДБ 19. октобра 1931. године).

сто њега, у агитацију је ишао његов братић Ристо Грђић, тада директор штедионице у Гацку.<sup>15</sup> И поред тога, Грђић је убједљиво побиједио свог противкандидата Гаврила Церовића и по први пут послѣ 1918. године био изабран за народног посланика и то за срезове Гацко и Шавник. Од некадашњих „Народоваца“ и демократа из Босне и Херцеговине, осим Васиља Грђића, био је изабран и Шукрија Куртовић (Фоча-Пљевља). Од бивших радикала, поред Милана Сршкића (град Сарајево), изабрани су др Авдо Хасанбеговић (Тузла-Кладањ), Богољуб Кујунџић (Босански Петровац), проф. Петар Иванишевић (Требиње-Љубиње), др Тодор Лазаревић (Босански Нови), Бошко Зељковић (Босанска Крупа), Стјепан Максимовић (Грачаница), Милан Мијић (Кључ), Перо Грајић (Мркоњић Град), Симо Марјанац (Јајце). Из редова бивше Самосталне демократске странке изабран је њен некадашњи члан Главног одбора проф. Милан Ђуковић (Дервента), а од познатијих представника бивше Земљорадничке странке изабрани су свештеник Живко Даниловић (Приједор) и Ристо Ђокић (Високо). Из редова бивше ЈМО, поред Салиха Баљића (Коњиц-Прозор), изабран је и Алија Селмановић (Сребреница). Најпознатији посланик из редова бивше ХСС на простору БиХ, био је министар Никола Преко (Мостар). Занимљиво је да су неки ранији угледни чланови Радикалне странке изгубили у појединим срезовима од сасвим непознатих политичких личности. Тако је, на примјер, у срезу власеничком, бивши министар и угледни сарајевски адвокат др Владимир Андрић био побијеђен од свештеника Милана Петковића из Дрињаче, док је проф. Данило Тунгуз Перовић у срезовима Невесиње-Билећа био поражен од Трипка Нинковића, до тога скоро сасвим анонимног политичара.<sup>16</sup>

<sup>15</sup> Ристо Грђић, *Записи из Херцеговине*, Београд 2012, 94.

<sup>16</sup> Осим наведених, за народне посланике из босанскохерцеговачких дијелова Дринске, Врбаске, Приморске и Зетске бановине изабрани су још: др Тоде Јеремић (Котор Варош), свештеник Јово Јовановић (Прњавор), Мустафа Мулалић (Ливно), Јово Принцип (срез Сарајево), Марко Машић (Зворник), Владо Спахић (Столац), Хусејин Кадић (Чајнице), др Славко Пиштељић (Сански Мост), др Милорад Костић (Брчко), Владимир Шиљековић (Босанска Дубица), др Петар Нуић (Љубушки), Милан Божић (Вишеград), Фрањо Маркић (Зеница), Ђулага Дервишић (Жепче), Трипка Нинковић (Невесиње-Билећа), Богдан Видовић (Босанска Градишка), свештеник Бранко Дрљача (Бихаћ), др Владимир Станишић (Бијељина), др Ђуро Остојић (Рогатица), Јозо Батинић (Томислав Град), Милан Грубано-

У току избора власти су строго водиле рачуна да избори прије свега успију великим изласком бирача на гласање, а пратиле су и понашање гласача, посебно оних који су припадали неким друштвима. Тако је, на примјер, Управа полиције у Сарајеву, обавјештавала КБУДБ да су сви чланови муслиманског културно-просвјетног друштва „Ел Камер“ у Сарајеву, који су раније већином били припадници ЈМО, овог пута сви изашли на изборе и гласали за Милана Сршкића. Због тога, наводно, Спахо и друге вође ЈМО више нису хтјеле да свраћају у просторије овог друштва.<sup>17</sup> Поједини опозициони прваци жалили су се и на изборно насиље. Тако је прота Душан Кеџмановић, првак бивше Самосталне демократске странке у Босни и Херцеговини, писао Сави Косановићу да су изборе пратили сукоби бирача и чланова бирачких одбора, избацивање одборника из општинских одбора, многа хапшења, брисања људи са спискова за помоћ у храни и слично. Осим тога, Кеџмановић наводи да је сваком бирачу сеоски кнез био дужан да прослиједи ковертирано писмо Петра Живковића у коме се дотични позива „да безусловно има доћи на гласање за краља.“<sup>18</sup>

Убрзо послије парламентарних избора, одржани су 3. јануара 1932. године и избори за сенаторе по бановинама. Према Закону о избору сенатора, који је објављен 30. септембра 1931. године, свака бановина је била једна изборна јединица, а бирао се по један сенатор на сваких 300.000 становника, а ако вишак становништва изборне јединице, то јест бановине, износи преко 150.000 становника, бирао се још један сенатор. Сенаторе нису бирали сви грађани већ само народни посланици свих срезова, сви бански вијећници и сви предсједници општина. За сенатора није могло бити изабрано лице млађе од 40 година старости. На тај начин изабрано је

---

вић (Босански Нови), Милан Петковић (Власеница), Недељко Прањак (Бугојно), Омер Кајмаковић (Травник), Ристо Крстановић (Гламоч), Симо Крстић (Тешањ), Хазим Чохаџић (Фојница), Хасан Торомановић (Цазин) (*Статистика избора народних посланика за Прву Југословенску Народну скупштину, одржаних 8. новембра 1931. године*, изradio Милоје М. Сокић, Београд 1935, 289-294; *Прво југословенско народно претставништво*, изабрано 8. новембра 1931. године, Београд 1931).

<sup>17</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 2212/31 (Управа полиције у Сарајеву КБУДБ 23. новембра 1931. године).

<sup>18</sup> Ђорђе Микић, *Политичке странке и избори у Босанској крајини (1918-1941)*, Бања Лука 1997, 172.



укупно 46 сенатора из свих бановина, док је 28 сенатора именовано краљ.<sup>19</sup> На изборима за сенаторе у Сарајеву, који су одржани 3. јануара 1932. године, право гласа је имало укупно 509 грађана, од чега је гласало њих 498 (98%), а за сенаторе из Дринске бановине изабрани су: Атанасије Шола, опуномоћени министар у пензији из Сарајева, Павле Вујић, директор гимназије у Ужицу, Матија Поповић, прота из Тузле, Шериф Арнаутовић, директор вакуфа из Сарајева и Стјепан Јанковић, помоћник министра у пензији.<sup>20</sup> Из Врбаске бановине за сенаторе су изабрани прота Павле Убавић из Герзова, др Васо Глушац, директор гимназије и Асим Алибеговић, трговац из Дервенте.<sup>21</sup> У Зетској бановини биле су постављене двије листе за избор сенатора, те је у том смислу вођена и права предизборна кампања. Прва је била листа Марка Радуловића, предсједника Великог суда у пензији и листа Гаврила Церовића, који је на парламентарним изборима био поражен од Васиља Грђића у изборној јединици Гацко-Шавник. Међутим, на сенатским изборима, 3. јануара 1932, листа Гаврила Церовића је добила једно мјесто, а листа Марка Радуловића два, па су за сенаторе изабрани Радуловић, Церовић и Алекса Станишић.<sup>22</sup> У Приморској бановини, на изборима за сенаторе изабрани су др Никола Преко, др Урош Десница, адвокат из Сплита и др Иво Мајсторовић, адвокат из Сплита.<sup>23</sup> Седам дана касније, 10. јануара 1932. године, краљ Александар је, према одредбама закона, именовано још 28 сенатора, а међу њима су се нашли из Босне и Херцеговине: др Саво Љубибратић, др Владимир Андрић, др Хамдија Карамехмедовић и Муфтић Салем из Сарајева, те Виловић Осман из Тузле.<sup>24</sup>

Рад Народног представништва (Сената и Народне скупштине) отворен је престоном бесједом краља Александра, 18. јануара 1932. године, а

<sup>19</sup> Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, *Југословенске народне скупштине и сабори*, Београд 1937, 398.

<sup>20</sup> *Izveštaji o situaciji u Drinskoj banovini*, knj. 2 (1932-1935), sabrao i uredio Andrej Rodinis, Sarajevo 2010, 23; АБиХ, КБУДБ, пов. 522/32 (Тромјесечни извјештај, за јануар-марта 1932. године, КБУДБ МУД у Београд).

<sup>21</sup> *Službeni list Vrbaske banovine*, br. 1, 6. јануара 1932, 1.

<sup>22</sup> *Политика*, бр. 8498, год. XXIX, 4. јануар 1932. године.

<sup>23</sup> Исто.

<sup>24</sup> *Политика*, бр. 8501, год. XXIX, 10. јануар 1932. године.

Народно представништво му је узвратило сутрадан својом Адресом. Већи број народних посланика из свих бановина осјетио је потребу да својим говорима поздрави краља Александра и „мудри чин“ од 6. јануара 1929. године, а међу њима и неки који ће врло брзо, чим политичке прилике то дозволе, промијенити причу, као на примјер посланик Шуперина. Што се тиче Босне и Херцеговине први је краљеву престону беседу и Адресу којом му је Народно представништво одговорило, поздравио Салих Баљић, који је, између осталог рекао: „За мало не дође у питање остварено дело народних напора од Косова преко Љутовида Посавског, поносног Твртка и херојског Карађорђа, али свемоћни народни Геније изнесе на крилима својим витешког нашег краља, који у најтежем часу поведе земљу и народ, и народну лађу приведе у луку спаса.“<sup>25</sup> Ономе ко познаје ранији политички ангажман Салиха Баљића и чињеницу да је управо он био један од најрадикалнијих прохрватски оријентисаних вођа ЈМО, чиме је значајно радикализовао политичку сцену Босне и Херцеговине до 1929. године, онда му послуже оваквих иступа, сигурно тешко може бити јасан политички профил Салиха Баљића. Међутим, тешко је одговорити на питање да ли се овдје ради заиста о промјени идеолошког и политичког курса или о пукој жељи да се по сваку цијену остане активан у политици и самим тим ужива у свим благодетима које власт носи са собом. То је посебно занимљиво питање, ако имамо у виду да Баљићу сада није сметала ни чињеница да је Босна и Херцеговина подијељена на четири бановине, већ је насупрот хвалио и тај „мудри“ државнички чин краља Александра.<sup>26</sup> Од српских посланика из Босне и Херцеговине, краљеву престону бесе-

<sup>25</sup> *Стенографске белешке Народног претставништва Краљевине Југославије (Сената и Нарodne скупштине)*, Београд 1932, 30 (III редовни састанак, држан на дан 26. јануара 1932. године)

<sup>26</sup> Он је то коментарисао на следећи начин: „Сама подела земље на девет бановина, која је истим законом извршена, ишла је за тим да учврсти земљу од било каквих свесних или несвесних прохтева, који би, градећи и даље политику на историјским индивидуалитетима, хтели продужити старинске методе племенске и покрајинске подвојености. Ова подела није ишла за тим да се затре славно име Србије, Хрватске, Далмације, Црне Горе, Херцег Босне и Словеније, него је ишла за тим да нас економске, социјалне и саобраћајне потребе приближе једне другима, да се не осећамо више као удржени, често пута запостављени, него приближени и често пута уједињени.“ (Исто)

ду и Адресу поздравили су још др Милорад Костић, Бошко Зељковић, др Ђуро Остојић, Милан Ђуковић и др Васо Глушац. Сви су били, као што се и очекивало, пуни хвале за шестојануарски режим, Октроисани устав и краља Александра.<sup>27</sup>

Одмах послје сазива Народне скупштине, која се састала 7. децембра 1931. године у Београду, започеле су припреме међу посланицима за оснивање једне националне југословенске странке на принципима идеологије интегралног југословенства. Сви посланици чинили су у почетку један посланички клуб, за чијег предсједника су изабрали Николу Узуновића. На сједницама Посланичког клуба од 10. и 16. децембра 1931. године, Клуб је усвојио предлог Главног привременог клупског одбора да се почне рад на организовању странке, која би се звала Југословенска радикално сељачка демократија (даље: ЈРСД), те да се упути проглас народу о њеном оснивању и одмах започне рад у народу.<sup>28</sup> Међутим, посао око формирања странке ишао је прилично споро, поготово када је носилац земаљске листе Петар Живковић поднио оставку на мјесто предсједника владе, а убрзо затим, 6. априла 1932. године, и на мјесто народног посланика. То је изазвало бројне компликације, јер закон није предвиђао ко у том случају мијења носиоца листе, па је тако број посланика спао са 306 на 305. Осим тога, законом је било предвиђено да посланик губи мандат ако напусти посланичку групу онога на чијој је листи изабран, али је овога пута оставку поднио носилац земаљске листе, па су истог дана када је Живковић поднио оставку, клуб ЈРСД напустили петорица хрватских посланика: Никола Никић, др Иван Лончаревић, Ловро Кнежевић, Стјепан Ваљевац и др Фрањо Грубер и формирали свој посебан посланички клуб под именом Народни сељачки клуб.<sup>29</sup> То је значило почетак распада Посланичког клуба ЈРСД, које ће се наставити и касније, када новембра 1932. године клуб ЈРСД напусти још 15 посланика који су формирали посланички клуб под називом Југословенски народни клуб, а марта 1933. године формиран је

<sup>27</sup> Исто.

<sup>28</sup> *Статистика избора народних посланика за Прву Југословенску Народну скупштину, одржаних 8. новембра 1931. године*, 6.

<sup>29</sup> Исто, 7.

посланички клуб под називом Народни клуб Николе Преке, који је, осим Преке, чинило још пет посланика.<sup>30</sup> Тако је, још прије право формирања Југословенске радикално сељачке демократије започело њено растакање. Због свега тога тек су на заједничком састанку Клуба посланика и сенатора ЈРСД, од 6. до 8. августа 1932. године, изабрани органи странке и то привремено до сазива конгреса. За предсједника странке изабран је Никола Узуновић, а за потпредсједнике Војислав Маринковић, Божидар Марковић, Јурај Деметровић и Павао Матица, док је за генералног секретара странке изабран др Алберт Крамер. У предсједништву странке нашли су се и др Милан Сршкић, др Хамдија Карамехмедовић, Бошко Зељковић и др Ђуро Остојић из Босне и Херцеговине.<sup>31</sup> Овако организован ЈРСД је кренула у организацију по земљи и рад у народу, а 20. јула 1933. године одржала је први Конгрес странке у Београду, када је изабрано ново предсједништво странке које су чинили његови ранији чланови с том разликом што је сада, поред новог-старог предсједника Николе Узуновића, било чак десет потпредсједника, а међу њима и др Милан Сршкић.<sup>32</sup>

Иако је стварање ЈРСД ишло веома споро, ипак се од почетка 1932. године осјећало појачано интересовање народа за ову странку. Али, пошто срески органи власти нису добили никакве конкретне инструкције по овом питању, тако се и њено стварање на локалном нивоу отезало. У неким срезовима, као на примјер сарајевском, у току фебруара 1932. године скупљани су потписи грађана за оснивање ове странке. Све слабости и спорост коју је при организовању ЈРСД показивао државни врх, неминовно се одражавало и на локални ниво па је ово пречесто било препуштено вјештим појединцима који су сматрали да у тој новој странци треба што прије заузети добре позиције и исте такве позиције обезбиједити за своју породицу и ближње. На тај начин организовање ЈРСД у неким срезовима је добијало

<sup>30</sup> Исто.

<sup>31</sup> Осим њих четворице, чланови првог Претсједништва ЈРСД још су били: др Анте Павечић, др Коста Кумануди, Иван пуцељ, др Драгутин Којић, др Илија Шуменковић, др Нинко Перић, др Светислав Поповић, др Будисав Грга Аранђеловић, Дака Поповић, Карло Ковалевић, Божо Јеличић, Марко Петровић, др Мирослав Плој, Томо Ковачевић и Милан Радоњић. (Исто, 7).

<sup>32</sup> Исто.

лични и породични печат. У свом извјештају КБУДБ срески начелник из Брчког је, марта 1932. године, износио мишљење да се организација ЈРСД у његовом срезу не проводи како треба, јер се форсира само у мјестима са православним живљем. Организацију ЈРСД у Брчком проводио је тамошњи народни посланик др Милорад Костић преко својих интимнијих пријатеља и „више нечујно“ што је, према мишљењу среског начелника, изазвало „велико незадовољство у већем делу среза, а нарочито с тога што је ово организовање добило чисто фамилијарни карактер, будући да се прва места траже и за сада уступају људима породично уско везаним за поменутог Костића.“<sup>33</sup> Све је указивало на то да ће овако конфузно организовање ЈРСД уродити лошим последицама по ову странку. Истини за вољу, већ је 20. априла 1932. године одржана је у хотелу „Европа“ у Сарајеву скупштина за оснивање Привременог одбора ЈРСД за Дринску бановину уз присуство већег броја угледних политичких и јавних радника. Скупштину је отворио др Авдо Хасанбеговић, а затим предложио да се за предсједника скупштине изабере Атанасије Шола, што је и учињено. У пар реченица, са којима се Шола обратио присутнима, може се назријети шта је њега руководило да се послје година апстиненције од политике поново ангажује и то као подршка шестојануарском режиму краља Александра. Између осталог, он је рекао: „Управо у овим судбоносним временима потребније је више него икад да се ступи у директан контакт с народом, јер је организација странке безусловно потребна, да би се народу олакшало његово стање, како би могао да преброди све недаће, које су ове године на њега наишле. Обзиром на важност програма Ј.Р.С.Д. странке, који садржи национално-морални и социјално-економски значај странке, странка треба да буде једна моћна организација за целу земљу, један збир свих народних снага из којих ће се одабрати најбољи, који ће извршити велико дело нашег препорода.“<sup>34</sup> Послије ове скупштине било је за очекивати да ће процес оснивања ЈРСД у Дринској бановини бити убрзан, али и поред тога, он се и даље отезао и текао прилично споро, тако да се и у извјештају

<sup>33</sup> Исто, 67.

<sup>34</sup> *Izvještaji o situaciji u Drinskoj banovini*, knj. 2, 126 (Извјештај за април 1932. године).

КБУДБ Министарству унутрашњих дела за октобар 1932. године и даље констатује да се странка ЈРСД у Дринској бановини налази „у стадију свога организовања.“<sup>35</sup> То показује и податак да је народни посланик из сарајевског среза, Јово Принцип, започео акцију организовања мјесних одбора ЈРСД тек 5. септембра 1932. године.<sup>36</sup>

Тамо гдје је бановинска власт била агилнија, оснивање ЈРСД ишло је са пуно више успјеха. Примјер за то може бити Врбаска бановина, гдје је чврста рука бившег генерала, бана Милосављевића, држала све конце државне управе и државне политике у својим рукама. Тако је оснивачка конференција ЈРСД за Врбаску бановину одржана већ 23. априла 1932. године иако је васкршњи проглас о оснивању странке, објављен у *Службеном листу Врбаске бановине* тек 12. маја 1932. године.<sup>37</sup> На оснивачкој конференцији су присуствовали, поред бана Милосављевића, и министар унутрашњих дела др Милан Сршкић, затим сенатори и народни посланици из Врбаске бановине и још око 400 делегата из читаве бановине, а говорили су народни посланици Кујунџић, Лазаревић, Ђуковић, Зељковић и Видовић, те министар унутрашњих послова др Сршкић.<sup>38</sup> Ипак, гледано у цјелини, стварање режимске странке ишло је недопустиво споро, углавном захваљујући индиферентности оних који су је морали доносити у народ и јачати. Васиљ Грђић примијетио је ту индиферентност појединих протагониста нове политике и јавно, марта 1933. године, изрекао критику својим колегама посланицима, али и врху странке, због нерада око стварања и учвршћивања ЈРСД: „Сви смо се ми, долазећи у ову Скупштину, примили дужности да дјелујемо у идејама, којима је ударен темељ значајног 6. јануара 1929. год., да изведемо програм на коме смо бирани 8. новембра 1931. год. Мало смо сви скупа на томе позитивно радили и урадили. Прво што је требало учинити: Осигурати подлогу за што сигурнији рад у реченом пра-

<sup>35</sup> Исто, 142 (Извјештај за октобар 1932. године).

<sup>36</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 2334/32 (Среско начелство Сарајево КБУДБ 6. септембра 1932. године).

<sup>37</sup> *Službeni list Vrbaske banovine*, br. 19, 12. маја 1932, 6.

<sup>38</sup> *Službeni list Vrbaske banovine*, br. 18, 5. маја 1932, 9; Ђ. Микић, *Бан Милосављевић у политичком животу Врбаске бановине*, у *Зборнику радова: Светислав Тиса Милосављевић*, Бањалука 2006, 79.

вцу спровођењем што чвршће, што потпуније организације наше странке. Узевши нас све скупа, учинили смо у овом правцу мало, врло мало, а најмање, могу отворено рећи, управо они између нас, који су били на управи државе и што је још неутешније, на врховима саме странке.<sup>39</sup>

За то вријеме ни опозиција није мировала. Прве кораке власти на стварању ЈРСД, прваци опозиционих партија су видјели као прилику за оживљавање политичког живота и њихове непосредне активности, а први корак им је био пропаганда против ступања у редове ЈРСД. Први се, крајем јануара 1932. године, огласио шеф бивших радикала Аца Станојевић, а затим крајем марта вођа демократа Љ. Давидовић и на крају вође Савеза земљорадника.<sup>40</sup> „Писмо пријатељима“ потписали су од земљорадничких вођа, Ј. Ј. Пижон, Војислав Лазић, Милан Гавриловић, Урош Стајић и Милош Тупањанин. Убрзо су због штампања једног елабората, који су планирали да растурају у народ, ухапшени Тупањанин, Гавриловић и Драгиша Здравковић, а прва двојица су осуђена на по 15 дана затвора.<sup>41</sup> Априла мјесеца 1932. године, на састанку у Београду, вођство Савеза земљорадника, предвођено Ј. Ј. Пижоном, одржало је тајни састанак на коме је одлучено да се Милош Тупањанин „одметне од власти“ и пође у народ ради популарисања земљорадничких идеја.<sup>42</sup> Свој наступ Тупањанин је започео у Западној Србији и то у Гучи, гдје се на трећи дан Васкрса појавио на вашару, у друштву групе наоружаних сељака, и одржао ватрени говор против владе и њене политике. Жандармерија је покушала да га спријечи, али су присутни сељаци онемогућили жандармерију, па је Тупањанин успио да заврши говор и нестане.<sup>43</sup> Овакве наступе, Тупањанин је имао наредна два мјесеца по селима око Ужица, Чачка, Ваљева, Аранђеловца и Гроцке, гдје се увијек изненада појављивао, праћен наоружаним сељацима, пристали-

<sup>39</sup> *Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Југославије*, Редован сазив за 1932 и 1933 годину, књ. IV, Београд 1933, 65-66 (XXIX редовни састанак, држан 14. марта 1933. године).

<sup>40</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 703/32 (КБУДБ МУД – Одјељењу за државну заштиту 24. априла 1932. године).

<sup>41</sup> Т. Stojkov, n.d. 147.

<sup>42</sup> Исто, 168.

<sup>43</sup> Исто.

цама савеза земљорадника, држао ватрене говоре и опет нестајао. Успио је да се повеже и са неким ранијим првацима Савеза земљорадника из тог краја. Његов опозициони наступ прекинут је крвопролићем на вашару у Убу, 1. јула 1932. године, када је бивши народни посланик Савеза земљорадника Војислав Лазић, покушао да одржи политички говор. Пошто је жандармерија покушала да га спријечи, дошло је до напада окупљених присталица Савеза земљорадника на жандарме, уз употребу ватреног оружја, и том приликом један жандарм је рањен револверским хицем. Жандармерија је узвратила ватром и биланс тог трагичног догађаја био је три мртва и девет теже повријеђених сељака, а лакше чак око 40 сељака. С друге стране, каменицама су повријеђена четири жандарма и два полицијска чиновника, док је један жандарм теже рањен из ватреног оружја.<sup>44</sup> Сутрадан је жандармерија успјела да пронађе и ухапси Војислава Лазића код Обреновца, а Милоша Тупањанина пронашла је по пријави сељака код села Степојевца и такође га ухапсила.<sup>45</sup> Сличан сценарио вође Савеза земљорадника припремиле су и у свом најјачем упоришту у Босни и Херцеговини, то јест, у Врбаској бановини. Још марта мјесеца 1932. године у Босанској Крајини се појавио један летак против бана Милосављевића, а састављач овог памфлета био је Чедомир Кокановић. Занимљиво да је Кокановића, као састављача овог памфлета, бану Милосављевићу показао Кокановићев партијски друг, др Бранко Чубриловић, уз то тврдећи да руководство бившег Савеза земљорадника не стоји иза тог летка. Занимљив је краљев коментар, који је дао на ову банову констатацију: „Не треба му веровати, јер ни тај Чубриловић, ни њихов Пижон, нису ништа бољи. То су све сами ниткови и паразити на народном телу, које треба истребљивати.“<sup>46</sup> Да су прваци бившег Савеза земљорадника у Крајини дубоко били укључени у опозициони рад против режима свједочи и једно писмо Бранка Чубриловића Ј. Ј. Пижону из априла 1932. године, у коме га

<sup>44</sup> Исто, 169; *Политика*, бр. 8670, год. XXIX, 2. јул 1932. године; АБХ, КБУДБ, пов. дз. 295/33 (У фасцикли под овим бројем налази се већи број докумената о кретању и опозиционој дјелатности Милоша Тупањанина у Западној Србији, у прољеће 1932. године).

<sup>45</sup> *Политика*, бр. 8671, год. XXIX, 3. јул 1932. године.

<sup>46</sup> Светислав Милосављевић, *Сусрети с краљем 1929-1934*, Бања Лука 1996, 172.



пита за новости из Београда, али и говори нешто не сасвим јасно о Милошу, вјероватно Тупањанину, који, наводно, треба да донесе неке вијести из Загреба.<sup>47</sup> Ако се ове ријечи односе на Милоша Тупањанина, онда је прилично извјесно да је прије његовог агитаторског наступа у Западној Србији, Тупањанин боравио у Загребу. То значи да су вође бившег Савеза земљорадника, поред полуилегалног рада у народу, у то вријеме одржавали везе и са хрватском опозицијом и тражили путеве и модалитете заједничког опозиционог наступа, те да је и ова акција Савеза земљорадника могуће била координисана са Загребом. На крају поменутог писма, Чубриловић закључује: „ја увијек роварим и надам се најбољем“.<sup>48</sup> Да је Чубриловић био у праву са констатацијом „ја увијек роварим“, показало се већ у мају мјесецу када су прваци бившег Савеза земљорадника у Босанској Крајини почели, по упутствима централе из Београда, да одржавају непријављене зборове по селима Босанске крајине, на којима су се могле чути бројне псовке и оптужбе на рачун режима.<sup>49</sup> Један такав састанак одржан је у шуми Градина код Прњавора, а састанку је претходио летак под насловом „Истинита и искрена реч народу“ који су растурали присталице Савеза Земљорадника Глиша Ђерић и свештеник Ђорђе Врањешевећ. У летку се критикује стање у земљи и позивају сељаци и опозиционари на поменути састанак, на коме је изабран „Одбор за оживљавање и обнову политичке организације [и] за оснивање задруга.“<sup>50</sup> Вође земљорадника у Крајини очигледно су почеле да користе незадовољство сељака које је изазивала велика економска криза, неродица и сиромаштво, које је све чешће почело да доводи до глади бројне сеоске породице. Осим овог, на подручје Босне и Херцеговине, стизали су и разни други опозициони прогласи, а за неке од њих, које су стизале на адресе истакнутих симпатизера ЈМО, полиција је сумњала да их пише Шефкија Бехмен у својој адвокатској канцеларији у

<sup>47</sup> АЈ, 80-34-509 (Б. Чубриловић Ј. Ј. Пижону 13. априла 1932. године)

<sup>48</sup> Исто.

<sup>49</sup> Богумил Храбак, *Политичко-партијски живот у Врбаској бановини 1929-1934. године*, у Зборнику радова: Светислав Тиса Милосављевић, Бањалука 2006, 57.

<sup>50</sup> Ђ. Микић, н.ч. 80.

Београду и одатле шаље својим присталицама.<sup>51</sup> Неки прогласи састављани су и штампани у Сарајеву, а за њихово растурање коришћена су чак и дјеца од 10 до 12 година. Тако је полиција установила да су прогласи које су дјеца дијелила у Сарајеву куцани на машинама Хрватског културно-просвјетног друштва „Напредак“, а да су за њихово састављање и растурање најодговорнији Иван Кордић, гостионичар, Томаш Никола, чиновник Напреткове задруге и још нека лица, а међу њима и тадашњи свештеник и администратор Католичког тједника и изасланик Врхбосанске надбискупије, Крунослав Драгановић,<sup>52</sup> иначе касније познати усташки идеолог. Неки од прогласа који су стизали у Босну и Херцеговину били су уперени директно против Милана Сршкића.

Незадовољство сељака изазвано кризом и тешком економском ситуацијом у којој су се нашли, а вјешто каналисано од земљорадничких вођа против владајућег режима, кулминирало је у Приједору, када су незадовољни сељаци, пошто им на њихове захтјеве жито није подијељено, провалили у државне магацине и опљачкали их. Због овога је, новембра мјесеца 1932. године у Бањалуци суђено 121. лицу.<sup>53</sup> До сељачких немира је дошло и у другим срезовима Врбаске бановине, а неки су имали и смртни исход. Тако је, на примјер, у Петошевцима код Бањалуке дошло до сукоба између сељака и жандармерије у коме су погинула тројица сељака, а неколико их је било рањено.<sup>54</sup> Очигледно да је највећи савезник земљорадничких кортеша у Крајини била глад, сиромаштво и општа биједи њеног становништва, тешко погођеног економском кризом. Бан Милосављевић је и поред тога, у изјави за београдски дневник *Време*, коју је пренио и *Службени лист Врбаске бановине*, тврдио да 99% становништва бановине „трезвено гледа на све животне и политичке појаве у држави, па је према томе и депласиран и стерилан сваки покушај вештачког распиривања, ин-

<sup>51</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 688/32 (Извјештај Дринског жандармеријског пука КБУДБ од 16. априла 1932. године)

<sup>52</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. дз. 2496/32 (Управа полиције у Сарајеву КБУДБ 8. јула 1932. године и Управа полиције у Сарајеву Државном тужилаштву у Сарајеву 22. јуна 1932. године).

<sup>53</sup> Ђ. Микић, н.ч. 80.

<sup>54</sup> Исто.

тригама и помоћу штампаних летака, старих партијских страсти, националне нетрпељивост и сталешке несолидарности.<sup>55</sup> Не улазећи у тачност ових банових опажања, ипак треба нагласити да је и поред свих препрека социјалне и политичке природе, као и жестоке акције опозиционара, ЈРСД успјела да у Врбаској бановини, до половине септембра 1932. године, организује чак 178 општинских организација, са прилично бројним чланством (72.000).<sup>56</sup>

Стварањем Југословенске радикално сељачке демократије највише је, чини се, био незадовољан Мехмед Спахо, јер је постало јасно да неће бити дозвољено стварање странака на вјерској основи, што је суштински била његова политичка снага. О Спаховом незадовољству свједочи и извјештај Краљевске банске управе у Сарајеву Министарству унутрашњих дела у коме се још наглашава да Спахо у Сарајеву одржава везе са Душаном Васиљевићем, до тада прилично политички пасивним и др Јосипом Барухом, бившим дисидентом бивше радикалне странке.<sup>57</sup> Опозиционо дјеловање и даље је било највише видљиво кроз разна писма и прогласе, који су стизали поштом на адресе познатијих опозиционара и њихових присталица. Тих дана кружио је, на примјер, превод једног текста Ситон Вотсона, који је објављен у енглеском часопису *The Contemporary Review*, у коме се напада Октроисани устав и ново државно уређење Југославије.<sup>58</sup> Исто тако, поштом је слата и васкршња порука др Влатка Мачека хрватском народу у којој се голгота Христова упоређује са тадашњим стањем Хрвата и осуђују они Хрвати који су приступили режиму.<sup>59</sup> Из ових редова јасно се да закључити у ком смјеру ће ићи акција хрватских опозиционих политичара у наредном периоду, а то ће све неминовно имати и своје посљедице у Босни и Херцеговини. У свом извјештају за мјесец март 1932. године, срески начелник из Високог је констатовао да политичка ситуаци-

<sup>55</sup> *Službeni list Vrbaske banovine*, br. 18, 5. маја 1932, 9.

<sup>56</sup> Ђ. Микић, н.ч. 81.

<sup>57</sup> АБиХ, КБУДБ, пов. 4051/31 (Извјештај КБУДБ МУД Београд 14. новембра 1931. године).

<sup>58</sup> *Izveštaji o situaciji u Drinskoj banovini*, књ. 2, 48 (Тромјесечни извјештај за јануар-март 1932. године).

<sup>59</sup> Исто, 53.

ција у Варешу и Какњу није добра јер становници римокатоличке вјере „не судјелују у општим националним потхватима и друштвима, већ се ограничавају на рад у племенским друштвима, као што је друштво *Напрегак*.“<sup>60</sup> Као најодговорније за расприривање све чешћих племенских и вјерских свађа, срески начелник из Високог сматра римокатоличко свештенство у овим мјестима, које својим вјерницима препоручује да избјегавају чланство у Соколу и другим југословенским националним организацијама.

Занимљиво изгледа чињеница да су се у опозиционој борби 1932. године у Босанској крајини нашли на истом послу до тада идеолошки непомирљиви противници. Тако су се, на примјер, на једном илегалном састанку нашли Чедо Кокановић, Коста Мајкић, бивши истакнути радикал и Виктор Гутић, непомирљиви хрватски екстремиста и касније, у Другом свјетском рату, познати усташки злочинац. На овом састанку било је говора да се организују демонстрације приликом отварања Кочићевог споменика у Бањој Луци, а о овом илегалном састанку и намјерама именованих, у име Одбора за подизање споменика, управника банске полиције обавијестио је др Васо Глушац.<sup>61</sup> Нови импулс заоштравању политичких, али и вјерских и националних односа на простору Босне и Херцеговине дале су Загребачке пункције, усвојене новембра мјесеца 1932. године.

<sup>60</sup> Исто, 68.

<sup>61</sup> Ђ. Микић, н.ч. 81.

### 1. Необјављени извори

Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву (АБиХ), фонд: Краљевска банска управа Дринске бановине (КБУДБ).

Архив Југославије (АЈ), фонд бр. 80 (Јован Јовановић Пижон).

### 2. Објављени извори

*Прво југословенско народно претставништво*, изабрано 8. новембра 1931. године, Београд 1931.

*Izveštaji o situaciji u Drinskoj banovini*, knj. 2 (1932-1935), sabrao i uredio Andrej Rodinis, Sarajevo 2010.

*Статистика избора народних посланика за Прву Југословенску Народну скупштину, одржаних 8. новембра 1931. године*, изradio Милоје М. Сокић, Београд 1935.

*Стенографске белешке Народног претставништва Краљевине Југославије (Сената и Народне скупштине)*, Београд 1932.

*Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Југославије*, Редован сазив за 1932 и 1933 годину, књ. IV, Београд 1933.

### 3. Мемоари

Грђић, Ристо, *Записи из Херцеговине: Успомене посланика и управника канцеларије српске патријаршије*, Београд, 2012.

Милосављевић, Светислав, *Сусрети с краљем 1929-1934*, Бања Лука 1996.

### 4. Штампa

*Službeni list Vrbaske banovine*, Banja Luka, br. 1, 6. januar 1932. godine

*Službeni list Vrbaske banovine*, Banja Luka, br. 18, 5. маја 1932. godine

*Službeni list Vrbaske banovine*, Banja Luka, br. 18, 5. маја 1932. godine

*Službeni list Vrbaske banovine*, Banja Luka, br. 19, 12. мај 1932. godine

*Политика*, Београд, бр. 8498, год. XXIX, 4. јануар 1932. године.

*Политика*, Београд, бр. 8501, год. XXIX, 10. јануар 1932. године.

*Политика*, Београд, бр. 8670, год. XXIX, 2. јул 1932. године.

## 5. Литература

Микић, Ђорђе, *Политичке странке и избори у Босанској крајини (1918-1941)*, Бања Лука, 1997.

Микић, Ђорђе, „Бан Милосављевић у политичком животу Врбаске бановине“, у Зборнику радова: *Светислав Тиса Милосављевић*, Бањалука 2006.

Митриновић Чедомил, Брашић М. *Југословенске народне скупштине и сабори*, Београд 1937.

Stojkov, Todor, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929 – 1935*, Beograd, 1969.

Храбак, Богумил, „Политичко-партијски живот у Врбаској бановини 1929-1934. године“, у Зборнику радова: *Светислав Тиса Милосављевић*, Бањалука 2006.

Draga Mastilović

### POLITICAL CIRCUMSTANCES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM OCTOIC CONSTRUCTION TO ZAGREB POINTS

**Summary:** *After the establishment of King Alexander's regime on January 6, the political life in Bosnia and Herzegovina had almost completely died out. The Octroic Constitution of 1931, which introduced a state of limited parliamentarism, gave a new impetus to the revival of political life. In Bosnia and Herzegovina, the new situation found political leaders quite unprepared, except, of course, those who participated in the preparation of the Octroic Constitution, such as Dr. Milan Srškić. Nevertheless, a large number of former political leaders were actively involved in the new political setting and participated in the parliamentary elections on 1931. Given the fact that the election law was set in a way to favor the government list, opposition parties did not even have the opportunity to actively participate in the elections, so they mostly boycotted them. Nevertheless, the slow approach in the forming of the regime Yugoslav radical laborer democracy soon enabled an active opposition action in which certain parties and political courts in Bosnia and Herzegovina played a prominent role.*

**Key words:** *circumstances, Bosnia and Herzegovina, Octoic Constitution.*